

Zijn niet Cézanne's doodshoofden, Verster's napje met eieren, Van Gogh's landschappen, Vermeer's speldenwerkster, Rembrandt's Six, Rembrandt's Nachtwacht en niet in de laatste plaats Rembrandt's Claudius Civilis alles dingen, die andere dingen aanduiden?

Het zou niet de onbelangrijkste winst van dit betoog zijn, indien het thans zoo gehate begrip allegorie weer als iets meer werd beschouwd dan een „raadseltje”, indien het weer iets ging winnen van dien glans, dien het voor Petrarca had, toen hij in dit verband verklaarde, dat immers niet één kunstwerk „sine mysterio” is, en dat overal en altijd niet wát er staat, maar wat daar áchter staat, hoofdzaak is.

Deze uiteenzettingen zouden onvolledig en misleidend zijn, wanneer ze niet tot slot voor een groot misverstand waarschuwd: dit, als zouden wij Rembrandt en Vondel als volmaakte antipoden hebben willen voorstellen.

De aard van ons betoog bracht mee, dat we verschillen aantoonde, als zoodanig zijn ook de vergelijkingen die we hebben gemaakt bedoeld.

De gelegenheid tot het constateeren van verschillen wordt echter minder, naarmate men de beide kunstenaars zuiverder elk binnen zijn eigen atmosfeer aan 't werk ziet.

Men heeft vaak Rubens en Vondel in één adem genoemd, en inderdaad zijn er evenveel evidente punten van aanraking, als er tusschen Vondel en Rembrandt uiterlijke tegenstellingen zijn waar te nemen. Wanneer men echter de diep-menschelijke ontroering als het voornaamste deel van het kunstenaarschap aanvaardt, zal men wonderlijk genoeg Vondel en Rembrandt beide naar die hoogste sferen zien uitschieten, waarheen Rubens nooit getracht heeft door te dringen.

Om Vondel mèt Rembrandt te zien moet men zoeken op die diepste plaats, waar van „school” of „stijl” niet langer sprake is, en daar, vlak onder 't hart, zal men de deernis vinden, de deernis èn die alles omvattende eigenschap die het menschelijk begrip zelfs het Opperwezen durft toekennen: de liefde van den Vader voor den Zoon, van Jacob voor Jozef, van David voor Absalom.

En nog eens, ditmaal in één houding kan men ze samenzien, de twee, wier levensloop in het hun beschoren leed zooveel overeenstemming vertoont, en wéér mist men den schildervorst, schepper van zooveel grandiooze „kerkelijke kunst”, het is in de houding van David op Rembrandt's ets:

„Ick hebbe lang voorheen
Tot aen den hals toe diep gesonken
In angst naer God alleen
Gewacht”

(Harpzang XXXIX)
Expectam expectari.